



„pisanice“ apostolskog misionara jurja muliha

Franjo Emanuel Hoško

Isusovca **Jurja Muliha** 1694—1754. prozvali su njegovi suvremenici »apostolom hrvatskog naroda«¹, jer je svoju izvanrednu radinost i višestruku djelatnost stavio u službu vjerske obnove svoga naroda, i to prvenstveno održavanjem pučkih misija i misijskih obnova². Njihov ukupan broj penje se na četiri stotine, a ovaj »apostolski misionar« držao ih je diljem sjeverne Hrvatske i među Hrvatima u ugarskom Podunavlju³. Mulihowe misije uključivale su uz strogo misijski rad također predkatehetski i katehetski rad. Predkatehetska pouka sastojala se u najelementarnijem poučavanju u čitanju i pisanju, a katehetska u naglašenom nastojanju oko temeljnog odgoja u vjeri odraslih i djece⁴. Široka apostolska djelatnost potakla je Muliha i na pisanje misijskih, pastoralnih i katehetskih spisa. Zato je i njegovo literalno stvaralaštvo neobično bogato: dvadeset je djela sigurno autentičnih, o pet se može još raspravljati, a jedno mu se možda s nepravom pririče⁵. Od dvadeset i šest

djela jedanaest ih je katehetskog sadržaja i namjene, i to: **Pisanica duhovna** (Beč 1734), **Doctrina christiana** (Zagreb 1738), **Posel apostolski** (I i II sv., Zagreb 1742), **Duhovno zrcalo** (Zagreb 1742), **Zrcalo pravedno** (Zagreb 1742), **Zrcalo spovedno** (Zagreb 1742), **Kratek zavjetek zrokov** (Zagreb 1742), **Škola Kristuševa** (Zagreb 1744), **Abecevica slovinška** (Zagreb 1748), **Pripravljanje k spovidi** (Železno 1748), a na koncu tog niza je **Duhovna pisanica** (Zagreb 1754). Dakle, prvo i posljednje djelo među Mulihowim tiskanim spisima su **Pisanice**. Oznaku »duhovna« Mulihi prvi puta stavlja iza, a drugi puta ispred riječi »pisanica«⁶

Prva pisanica s točnim naslovom **Pisanicza duhovna kerstianskoga nauka puna** nastala je u šestoj godini Mulihowe misionarske aktivnosti, i to dok je pripadao isusovačkoj mjesnoj zajednici u Slavonskoj Požegi (1727—1729, 1731—1735, 1745/46). On je tada bio već iskusan i priznat pučki misionar i suvre-

1. Ivan Fuček, profesor Filozofsko-teološkog instituta Družbe Isusove u Zagrebu, upotpunio je prije dva desetljeća biografske podatke o Jurju Mulihi. No, nije ih objavio u izvatku svoje doktorske disertacije »De activitate pastoreli-missionaria P. Georgii Mulihi S. I. (1694—1754) koji je tiskan ciklostilski 1960. u Zagrebu. Deset godina kasnije prof. I. Fuček prikazao je Mulihow život u nizu od četiri članka u časopisu »Katehist«, 8 (1970),

br. 1, 32—34, br. 2, 22—28, br. 3, 34—39 i br. 4, 26—32.

2. FUČEK, I., De activitate, 23, 52.

3. Isto, 50, 52.

4. Isto, 51.

5. Isto, 49.

6. »Prva Pisanica« (sign. A 926) i »Druga Pisanica« (sign. A 71) nalaze se samo u knjižnici franjevačkog samostana na Kaptolu u Zagrebu.

menici su ga lako prepoznali kao autora te inače nepotpisane **Pisanice**. U njezinom »pridgovoru« piše da »ovu malenu knjižicu, u kojoj se nahodi Nauk kerstianski« namjenjuje kao »uskrsnu pisanicu« Požežanima, i to »plemenitoj gospodi senatorom, purgarom i svemu poglavitom varoši Požeškom, navlastito pak ocem i materam« (nasl. str., str. 3). Želi im pomoći tom knjižicom da mogu »dužnost . . . ispuniti« vjerskog odgoja svoje djece, i to tako da katekizam »ili sami . . . vašim mladim katkad čitate, ili drugog djaka štiti puštate i zapovidite da pomljivo (djeca) slušaju i što slušaju da vam kažu«⁴. Zatim Mulih upozorava da »pauri krivovirski« omogućuju svojoj muškoj i ženskoj djeci poznavanje čitanja i pisanja, dok među »virnim krstjanima« ima gospođa koje znaju čitati, ali »sada stide se knjigu u ruke uzeti i druge učiti«. Postavlja i pitanje: »Gdi su (takve gospodje) koje se sada uče štiti? Ja ne znam nijedne.« Zato završava predgovor pozivom: »Ah, dragi Požežani, poštimate vašu slobodu! Učite dicu knjige!« Da im u tome pomogne, dodao je Mulih **Prvoj pisanici** »libarice, da imadu priliku naučiti se prije knjigu štiti, pako onda i Nauka«⁵, ali sačuvani primjerak **Prve Pisanice** više nema tog dodatka.

Mulihova **Druga Pisanica** također je pisana štokavskim narječjem i ikavskim govorom, premda je napisana u Zagrebu. U predgovoru »apostolski misionar« pozdravlja čitaoca: »Plemenita, poglavita, svake časti, proštivanja, ljubavi i pozdravljenja pridraga braćo, to jest svakoga stališa, spola i dobe, ili stari i mladi, a navlastito ovoga slavnoga Slovinškoga tere Iliričkoga jezika ljudi, koji će te me ovdje razumiti, zdravo« (4v, 5r).

Iz predgovora se vidi da je Mulih **Drugu Pisanicu** završio dvadeset i pet dana prije smrti⁷. Tiskao ju je uz financijsku pomoć bosanskog ili đakovačkog biskupa **Josipa Antuna Čolnića**,⁸ a namijenio ju je kao svoju duhovnu ostavštinu svima koje je »vidio i pozdravio« na mnogim svojim misijskim putovanjima po krajevima oko Požege, Pečuha, Osijeka, Petrovaradina, Đakova, Baje, Bača, Segedina, Sombora i Budima (5r). Ova knjiga je njegova posljednja »pisanicza« i pruža je »kaono drugi dar« koji će stanovnicima spomenutih gradova i njihove okolice »posvidočiti i na misto mene — piše Mulih — očitno ukazati koliko vas milujem (5v). Zato Mulih očekuje da će ovu **Drugu Pisanicu** prihvatiti ne samo kršćani »biskupata bosanskog« (7r), tj. u biskupiji njegovog mecene Čolnića, nego i vjernici zagrebačke, pečujске, vesprimske, kaločke, čanadske, beogradske, srijemske i senjske biskupije te katolici pod turskom vlašću »gdigodir se ovoga slavnoga jezika kršćanske duše nahode« (8r). I ovaj svoj posljednji katekizam Mulih je nazvao »pisanicza«, premda je nastao uoči Božića. Prvom katekizmu je opravdan naslov »pisanicza«, jer ga je Mulih namijenio kao uskrsni dar Požežanima. **Druga Pisanica** je, vjerovatno, dobila taj naslov zato što je ona Mulihov zadnji ispisani dar, njegova posljednja pisana poslanica, njegova oproštajna duhovna oporuka kršćanima »slavnoga slovinskoga tere iliričkoga jezika«. Njom on želi zaključiti sve što je započeo **Prvom Pisanicom**.

Najuspješniji istraživač Mulihovog života i djelovanja, Ivan Fuček, ubrojio je **Prvu Pisanicu** među manje Mulihove katekizme, a **Drugu Pisanicu** je uvrstio među velike katekizme⁹. One su obadvi-

7. FUČEK, I., Juraj Mulih — svetačka smrt i glas svetosti, u: *Katehist*, 8 (1970), br. 4, 27.

8. Bosanski biskup Josip Antun Čolnić (Vivodina kod Jastrebarskog, 11. III 1699 — Zagreb, 17. II 1773) stolovao je u Đakovu i upravljao od 1751. do 1773. župama središnje Slavonije. U Đakovu je podigao katedralnu sakristiju, toranj te novu biskupsku rezidenciju,

a na biskupskom dobru u Trnavi kuću i crkvu. Povećao je broj župa svoje biskupije proglašivši samostalne crkvene zajednice u Semeljcima (1754), Piškorevcima (1758), Trnavi (1758) i u Punitovcima (1767). — Mulih je mogao upoznati biskupa Čolnića još u Zagrebu, gdje je ovaj djelovao kao kanonik od 1728. pa do biskupskog imenovanja.

9. FUČEK, I., *De activitate*, rukopis, 57.

je razdijeljene na pet poglavlja, i to: »od vire« (I,3—19; II,24—243), »od ufanja« (I,20—23; II,244—268), »od ljubavi« (I,23—36; II,268—341), »od svetih sakramenata« (I,36—50; II,341—458) i »od pravde krstjanske« (I,50—62; II,459—540). **Prva Pisanica** je uz izgubljeno »libarce« s uputama za čitanje i pisanje dobila kao dodatak molitvenik (62—96). **Druga Pisanica** donosi poslije predgovora (8 listova zasebne paginacije) zanimljiv retrospektivni kalendar (4 lista) i još dvije uvodne rasprave. Prva, »ganuća u nauk kerstjanski« potiče vjeroučitelje, roditelje, učitelje te gradske i zemaljske glavare na brigu o katehizaciji djece (1—11), a druga pod naslovom »zavitak« sadrži kratak pregled katekizamskog gradiva koje učenici trebaju naučiti napamet (11—23). Prvo poglavlje **Druge Pisanice** ima dvije redakcije: prva je za »mlade i proste ljude« (24—40), a druga je za »malo veće ljude« (41—243). Ostala poglavlja nemaju po dvije verzije. Poslije petog poglavlja dolazi pregledno kazalo (541—550).

U raspodjeli katekizamskog gradiva Mulih slijedi katekizme sv. Petra Kanizija. **Prva Pisanica** slijedi tzv. Kanizijev **Manji katekizam** i u sadržaju, ali je od njega opsežnija u broju pitanja i odgovora, u pojedinim odgovorima napose. U njoj se nalazi i gradivo kojeg nema u tom Kanizijevom katekizmu. Već prvo poglavlje Mulih započinje antropološko-sociološkim uvodom (4,5) te apologetskim obrazloženjem u osam razloga zašto je »katoličanska vira . . . pravi Božji zakon (8,9). Spominje također odmah »pet otajstava vire krstjanske, katoličanske« (10,11) te potiče na obiteljsku ili kućnu katehezu s upitom: »Što mora dite naučiti kada razum dobiva?« (12,13). U drugom poglavlju ima Mulih i pitanja o zagovoru svetaca (23), koja Kanizije donosi tek u tumačenju prve zapovijedi Dekaloga. Mulihovo razlaganje crkvenih zapovijedi je daleko opsežnije od Kanizijevog (29—34). Nadalje Mulih u trećem poglavlju tumači tri evanđeoska savjeta (34—36), način pripreme pa zatim učinak sakramenta pokore (44—46). U petom poglavlju vjerno slijedi Kanizija,

jedino što na kraju katekizma opširnije razlaže »poslidnja čovičanska«, tj. četiri posljednje stvari čovjeka (60—62).

Druga Pisanica je opsežan katehetski priručnik, sadržajem blizak najznačajnijem Mulihovom katehetskom djelu **Poselu apostolskom**. Zapravo **Druga Pisanica** i nije samo katekizam, nego i prikladan teološki priručnik, sazdan na katehetski način, tj. u obliku dijaloškog katekizma. Ujedno taj priručnik ima izrazito moralno-asketsku namjenu, što se jasno vidi po posebnim poučnim nabrajanjima na kraju svake tematske cjeline. Tu Mulih donosi pod naslovom »nauk života« kratku rekapitulaciju prethodnog sadržaja u obliku kratkih poticajnih tvrdnji. Katekizamski odgovori tog katekizma pokazuju Mulihovu visoku teološku informiranost i poznavanje stvarnih pitanja vjerničkog života, a spomene rekapitulacije otkrivaju njegov osobni vjerski život i istančan smisao za pozitivno pastoralno vodstvo vjernika.

U uvodnom poglavlju **Druge Pisanice** definira Mulih katekizam: »Nauk kerstjanski jest jedno kratko stisnuće i lasno naučavanje svih onih stvari, koje svaki kerstjanin katolik jest dužan znati, virovati, izpovidati i činiti, ali ostaviti. Kako nas G. Isukerst po Svetoj Materi Cerкви nauča i virovati zapovijeda¹. Na istom mjestu nabroja dvanaest razloga o koristi i potrebi učenja katekizma (2—4). Spominje i četiri dužnosti vjeroučitelja: »1. Dobro se k Nauku pripraviti. 2. Dobar zgled svoga života ukazati. 3. Dobru volju i čistu odluku: Slavu Božju kod puka povećati. 4. Ustrpljivost, poniznost i pravi način drugih dobrih naučitelja držati, kako valja naučiti². Postavlja i pitanje: »Tko je dužan svoje mladje na Nauk pošiljati ali doma učiti?« U odgovoru tvrdi da su to dužni prvenstveno roditelji obzirom na svoju djecu i gospodari obzirom na svoje podložnike, »kućane«, jer su »gospodari na mjesto roditeljah«. Zatim tu dužnost imaju učitelji, »mešetari i praeceptori«, pa gradski poglavari i druga zemaljska gospoda. Ovi posljednji ispunjaju svoju dužnost time što se brinu za dovoljan broj

vjeroučitelja (9—11).

Na više mjesta u **Drugoj pisanici** pokazuje Mulih da dobro poznaje okolnosti u kojima su u to vrijeme živjeli hrvatski katolici. Zato postavlja pitanja koja su si postavljali i oni sami. U raspravi od »Imena kerstjanskoga« (52—69) pita: »Je li Žud ili Čifut, Turčin ili Pogonin čovik?« i opet: »Je li Luteran i Kalvin, ali Vlah ili Rišćanin kerstjanin?« Na oba pitanja odgovara pozitivno, a u odgovoru na drugo upozorava i na postojanje grkokatolika: »Jest kerstjanin, jerbo je okršten svetim krstom, ali nije katolik . . . Ovo valja znati: da Rišćanin, kano i Grk, ako je z nama ujedinjen, držeći našu viru, tako je katolik, premda drži svoj grčki zakon, a našu apostolsku viru, bez koje nije katolik, niti na putu spasenja« (53). Odmah poslije toga nabraja jedanaest dokaza u prilog da je katolička vjera »prava vira Božja« (54—57), a onda naglašava da onaj koji se želi spasiti »mora sve ono virovati, što uči sveta Mati Crkva Katoličanska od Boga naučena . . . Ona ne može ništa kriva naučiti, zašto je Crkvi G. Isu-kerst obećao Duha Svetoga, koji će nju ravnati da nikada krivo ne može učiti« (82).

Nakon ove tvrdnje o nezabludivosti Crkve Mulih donosi opširnu raspravu o Crkvi tumačeći deveti članak Vjerovanja (129—205). Nabrajajući oznake Crkve tvrdi da »prava Božja Skupština ili Crkva« jest ona za koju se »istinито može reći da je: 1. jedna, 2. sveta, 3. katoličanska ili općinska, 4. kršćanska ili Isu-kerstova i 5. apostolska« (131). No, nakon što je obrazložio te oznake, dodaje još jednu: »prava Crkva je i rimska« (134). U raspravi o jedinstvu Katoličke Crkve osporava prigovore da teološki pluralizam i raznolikost u pobožnostima narušavaju to jedinstvo. Premda su crkveni »naučitelji mnogim naučavanjima među sobom suprotivni«, tvrdi Mulih, to je u takvim učenjima »koja Bog očito nije navistio, kano su i sveti apostoli bili među sobom suprotivni. Zato nisu krivo govorili, niti druge naučali, nego su malo poslije konome pristali, što su starišine odredili«. Sličan odgovor daje i na

prigovor da jedinstvo Crkve krnje različite bratovštine, obredi i pobožnosti: »Bratinstva i ceremonije i pobožnosti jesu istom jedna pomoć da se vira nakiti i veće ploda donosi« (137) pa njihova različnost ne mijenja vjerovanje.

U tom ekleziološkom dijelu **Druge Pisanice** tumači Mulih odnos između »Skupštine Izhodne i Zapadne« (144—193) i pravoslavne kršćane često naziva »pridragom braćom Izhodne Crkve (147, 148, 165, 187). Rasprava ima, naravno, kontroverzijski karakter: najprije govori o povijesti raskola (145—150), zatim o pokušajima sjedinjenja (151, 152), pa o dogmatskim razlikama (156—190), a završava pozivom na ujedinjenje pravoslavaca s katolicima. U prilog ujedinjenju govore vjerski i politički razlozi: »Dakle, draga braćo, kano imamo jedinoga Boga, jedan krst, jednu viru, jednoga kralja, a sada kraljicu Mariju Tereziju . . .« I on da zaključuje da će ujedinjeni »kršćani biti jači protiva neprijateljom vire i Krista« (190).

I ostali dijelovi **Druge Pisanice** pokazuju da ju je Mulih upravio ljudima svoga vremena. Tako tumačenja četvrte i pete crkvene zapovijedi daju uvid u društvene odnose u zemljama pod vlašću Habsburgovaca (290—330), a pod tim vidom je osobito indikativno tumačenje o podavanjima vjernika Crkvi (337). Iz perspektive našeg vremena je zanimljivo da se Mulih osvrće i na pitanje krštenja odraslih (363, 364), kad mnogi današnji katekizmi o tome jednostavno šute. S tog motrišta može se navesti i Mulihovo izlaganje o opsegu marijanske pobožnosti na pitanje: »Što bi mogli (Mariji) . . . na poštenje učiniti?« Daje ovaj odgovor: »Možemo moliti na Patrice, Litanie, Officium i druge molitve, pisme pivati, postiti, ali drugačije naše tilo trapiti, lemosine udiliti, figure i prilike, oltare, crkve ili kapele pohoditi, ali u kući nakititi i poštovati. A navlastito što je njoj najpovoljnije i nama najkorisnije: marijanske kriposti i nasliđovati, kano je čistoća, poniznost, ljubav Boga i iskrnjega, strpljivost, tihost i ostale kriposti koje valja da u životu ukažemo.